

Agnieszka Mikucka-Kowalczyk, Izabela Ściborska-Kowalczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mails: agnieszka.mikucka-kowalczyk@ue.wroc.pl;
izabela.sciborska@ue.wroc.pl

UBÓSTWO MIESZKAŃCÓW WSI W CHIŃSKIEJ REPUBLICIE LUDOWEJ

POVERTY OF INHABITANTS OF RURAL AREAS IN THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA

DOI: 10.15611/pn.2017.492.05

JEL Classification: A13, I32

Streszczenie: Polityka otwarcia Chińskiej Republiki Ludowej na świat, zainicjonowana przez przywódcę Deng Xiaopinga, reformy gospodarcze oraz tworzenie socjalizmu o chińskiej specyfice, przyniosły w efekcie dynamiczny wzrost gospodarczy. Przedstawiony przez Denga na III Plenum KC KPCh w grudniu 1978 r. nowy kurs w społeczno-politycznym rozwoju kraju stworzył podstawę do zainicjowania programu reform. Chiny stopniowo, aczkolwiek konsekwentnie zaczęły zmieniać gospodarcze i społeczne oblicze. Deng przez szereg lat prowadził kraj drogą zmian, otwierając go na świat, aktywizując stopniowo kolejne regiony i miasta. W ciągu dwudziestu pięciu lat Chiny osiągnęły postęp, na jaki wiele krajów pracowało pół wieku. Przyjęty przez nie model rozwoju pozwolił na transformację gospodarki biednego kraju rolniczego (80% ludności) w drugą potęgę gospodarczą świata, przy czym ponad 400 mln osób wydobyło się z biedy i dla większości społeczeństwa warunki życia znacznie się poprawiły. Wobec powyższego należy przyjrzeć się drodze, jaką przeszła Chińska Republika Ludowa, aby ograniczyć ubóstwo mieszkańców wsi.

Słowa kluczowe: ubóstwo, reformy, Chiny.

Summary: Policy of opening the People's Republic of China to the world initiated by its leader, Deng Xiaoping, economic reforms and establishing socialism with Chinese specificity, all of ths resulted in the dynamic economic growth. In December, 1978, Deng proposed a new course on social and political development of the state on the 3rd Plenum of Central Committee of the People's Republic of China and gave grounds for initiating the reformation schedule. China gradually, but also consequently, was changing the economic and social face of the state. Deng led China on tracks of changes for several years, opened the state to the world, gradually stimulating subsequent regions and cities. Within twenty years, China made progress, which many countries were working for during the half of the century. Adapted development model enabled transformation of poor economy in agricultural state (80% of people) into the second economic power of the world, whereas over 400 million people escaped from the poverty and conditions of living were bettered for the majority of the society.

According to the above, we should get closer insight into the way in which the People's Republic of China limited the poverty of rural areas inhabitants.

Keywords: poverty, reforms, China.

1. Wstęp

Państwo Środka od zawsze budziło zdumienie wśród mieszkańców Europy. Z jednej strony przyciągało wielu Europejczyków swoją egzotyką, stanowiąc dla nich uosobienie tajemniczego Orientu, z drugiej strony budziło respekt swoim ogromem i potęgą. Słynne są słowa Napoleona Bonaparte, który miał porównać Chiny do śpiącego smoka i przestrzec zarazem ludzkość przed próbami budzenia go, gdyż przebudzenie smoka „wstrząśnie światem”. Współcześnie ta wypowiedź szczególnie zyskała na znaczeniu w kontekście coraz częściej powtarzanej tezy mówiącej o tym, że przebudzenie smoka już się dokonało.

W dziejach Chin w ubiegłym stuleciu nastąpiło kilka momentów przełomowych, zwłaszcza tych znajdujących się na styku okresów pomiędzy Cesarstwem Chińskim, Chinami republikańskimi, Chinami komunistycznymi a ostatnim okresem historii, które można nazwać imperium chińskiej gospodarki [Niemczyńska 2010, s. 94]. Rozwój Chin trwający od ponad 60 lat można podzielić na dwa okresy:

- okres Mao Tse-tunga – lata 1949-1976, charakteryzujący się tym, iż gospodarka centralnie sterowana przynosiła wielki wzrost gospodarczy w tempie średnio 6% w skali roku. Jednakże były to także lata walk wewnętrznych, woluntarystycznych decyzji Mao, a więc jednocześnie wielkiego skoku naprzód i wielkiej proletariackiej rewolucji kulturalnej, które przyniosły poważny regres gospodarczo-społeczny [Zwoliński 2007, s. 5-6, 28].
- okres po śmierci Mao Tse-tunga, zaczynający się we wrześniu 1976 r., to dwa lata walk wewnętrznych w kierownictwie Komunistycznej Partii Chin (KPCh), które zakończyły się zwycięstwem sił pragmatycznych. Poczynając od 1978 r., wprowadziły one politykę otwarcia i reform rynkowych, które znacznie przyspieszyły rozwój gospodarczy [Wiktor 2008, s. 8].

Nowe Chiny zostały zbudowane na ruinach społeczeństwa półkolonialnego i półfeudalnego. Początkowo system gospodarki planowej Chińskiej Republiki Ludowej odegrał pozytywną rolę w historycznych warunkach materialnego deficytu i przy słabych fundamentach przemysłowych. Jednakże nastąpiło zahamowanie rozwoju sił wytwórczych spowodowane samoograniczeniem tego systemu. Rewolucja kulturalna doprowadziła gospodarkę Chin na skraj przepaści. W 1978 r. PKB *per capita* wynosiło zaledwie 230 USD. Obecnie, analizując rozwój gospodarczy, można wyraźnie wyodrębnić nowoczesne miasta z cywilizacją przemysłową, średnio rozwinięte i średnio uprzemysłowione rejony miejskie i podmiejskie, tradycyjne rejony wiejskie oraz najbardziej zacofane wioski, gdzie życie niewiele się zmieniło od czasów średniowiecza.

Celem niniejszego artykułu jest teoretyczna próba odpowiedzi na pytanie, jak przebiegał proces ograniczanie ubóstwa mieszkańców wsi w Chinach. W opracowaniu zastosowano metody badawcze takie jak: analiza materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu.

2. Definicje i sposób pomiaru ubóstwa

Żyjemy w świecie, w którym panuje nierówność i zróżnicowanie. Można go podzielić na trzy kategorie państw: takie, w których wydaje się ogromną ilość pieniędzy na odchudzanie; takie, w których ludzie jedzą, żeby żyć, i takie, gdzie ludzie nie wiedzą, gdzie i jak zdobyć następny posiłek. Różnicom tym towarzyszą ogromne kontrasty dotyczące wskaźników zachorowań i średniej długości życia [Landes 2010, s. 17]. Należy zatem zadać pytania: jak wielka przepaść dzieli biednych i bogatych i co się z nią dzieje? Czy nadal się powiększa? Jak pomóc innym, od których dobrego samopoczucia zależy nasz pokój i dobrobyt w dłuższej perspektywie? Badacze zajmujący się ubóstwem próbują przyczynić się do znalezienia odpowiedzi na te pytania.

Wąska definicja charakteryzuje ubóstwo jako zjawisko społeczne i ekonomiczne, które polega na braku dostatecznych środków materialnych do zaspokajania potrzeb życiowych człowieka lub jego rodziny [Becla 2010, s. 196]. Natomiast szeroka definicja obejmuje nie tylko problematykę ubóstwa materialnego, ale także czynniki relacyjno-symboliczne związane z biedą, m.in. brak możliwości udziału w podejmowaniu decyzji społecznych, ograniczenie szans i wolności wyboru, bezsilność, podatność na przemoc [Kośny 2013, s. 79]. Zgodnie z podejściem przyjętym przez Bank Światowy, uznając za kryterium dochód *per capita* mierzony parytetem siły nabywczej, można wyróżnić trzy stopnie ubóstwa: skrajne, umiarkowane oraz obejmujące osoby zagrożone ubóstwem [*Global Monitoring Report 2015/2016*, s. 77-80]. Kategorie te wraz z odpowiadającymi im limitami dochodowymi zostały przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Poziom ubóstwa według Banku Światowego

Poziom ubóstwa	Dochód <i>per capita</i> mierzony parytetem siły nabywczej
Ubóstwo skrajne	<ul style="list-style-type: none"> • poniżej 1,25 USD dziennie w krajach o niskim dochodzie • poniżej 2 USD dziennie w krajach o średnim dochodzie
Ubóstwo umiarkowane	1,25-4 USD dziennie
Osoby zagrożone ubóstwem	4-10 USD dziennie

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Global Monitoring Report 2015/2016*, s. 77-80].

- W literaturze przedmiotu można także spotkać podział ubóstwa na trzy kategorie:
- absolutne – pojmowane jako brak wystarczającej ilości pieniędzy na zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych (przede wszystkim wyżywienia) oraz

materiałnych możliwości niezbędnych do produkcji (płatnej pracy) i reprodukcji (wyżywienia dzieci) [Townsend 1979, s. 31]. Jest bardzo zbliżone do biologicznej definicji ubóstwa. Występuje najczęściej na obszarze państw rozwijających się;

- względne (relatywne) – w tym ujęciu dana osoba jest uznawana za ubogą, jeżeli z powodu niskich zasobów jest wykluczona z normalnych wzorców życia i zwyczajnych działań. Posiada zatem ograniczony dostęp do dóbr wyznaczających wyższy status społeczny, np. do rekreacji czy lepszej opieki medycznej [Panek 2008, s. 41];
- umiarkowane – obejmuje sytuację, w której jednostka fizyczna lub grupa społeczna dysponuje zasobami ekonomiczno-dochodowymi wystarczającymi na zaspokojenie potrzeb biologicznych, ale niepozwalającymi im zaspokajać potrzeb przynajmniej na poziomie minimum egzystencji, akceptowanego w danym społeczeństwie (społeczności) [Becla 2010, s. 197].

Elementem, który integruje wszystkie definicje ubóstwa, jest występowanie niedoboru lub brak jakiegoś składnika. Wśród najczęściej wymienianych znajdują się: dochód na odpowiednim poziomie, opieka zdrowotna, żywność [Rajnehma 2007, s. 37]. J.K. Galbraith podkreślał, iż nie ma w pełni zadowalającego wyjaśnienia przyczyn ubóstwa. Ponadto wiele teorii wyjaśniających istotę tego zjawiska opiera się na licznych uproszczeniach, których celem jest potwierdzenie ich praktycznej przydatności [Galbraith 1987, s. 10].

Ważnym problemem jest także pomiar ubóstwa w poszczególnych krajach i regionach świata, albowiem podobnie jak różni badacze różnie definiują analizowane pojęcie, tak i stosowanych jest kilka metod jego pomiaru. Wobec tego miernikiem mogą być zarówno wskaźniki oddające zagregowany poziom tego wielowymiarowego zjawiska, jak i mierniki szczegółowe, charakteryzujące jego poszczególne aspekty. Warta uwagi jest jedna z klasyfikacji mierników ubóstwa, która opiera się na połączeniu kryterium skali analizy oraz liczby cech. Prowadzi to do klasyfikacji mierników i wskaźników ubóstwa na [Becla 2010, s. 199-200]:

- mierniki zdezagregowane, jednocechowe, użyteczne w makroskali (np. produkt krajowy brutto *per capita*),
- mierniki zagregowane, wielocechowe, użyteczne w makroskali (np. indeks rozwoju społecznego HDI),
- mierniki zdezagregowane, jednocechowe, użyteczne w mikro- oraz makroskali (dochody rodzin, analfabetyzm, długość życia),
- mierniki zagregowane, wielocechowe, użyteczne w mikro- oraz makroskali (np. mierniki taksometryczne).

Przyjęto, iż podstawowymi miernikami służącymi do oceny ubóstwa są produkt krajowy (narodowy) brutto *per capita* oraz wskaźnik HDI. Ten ostatni przyjmuje wartość między 0 a 1. Wskaźnik ten osiągnąłby wartość 0, gdyby wszystkie osoby miały taki sam dochód, natomiast wartość 1, gdyby wszystkie osoby poza jedną miały dochód zerowy. Zatem im wyższa jest wartość HDI, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe ich zróżnicowanie w danym kraju.

3. Od Mao do klasy średniej

Dnia 1 października 1949 r. Mao Tse-tung ogłosił powstanie Chińskiej Republiki Ludowej. Sam został przewodniczącym centralnego rządu ludowego, a od 1954 r., po przyjęciu nowej konstytucji, przewodniczącym republiki, czyli głową państwa. Należy pamiętać o tym, iż w XVIII w. dochód narodowy na mieszkańca Chin wynosił tyle co przeciętnego Brytyjczyka. Ponadto w 1860 r. zajmowały drugie miejsce na świecie w produkcji przemysłowej, a na początku XX w. nadal były czołowym wytwórcą dóbr na kuli ziemskiej [Zwoliński 2007, s. 31-34].

Mao, wzorując się na krokach podjętych wcześniej przez przywódców ZSSR, przystąpił w 1949 r. do przekształcania kraju zgodnie z własną wizją egalitarnej utopii komunistycznej. Jednakże Chiny były wówczas krajem rolniczym, wobec tego w odróżnieniu od marksizmu, maoistyczna wersja komunizmu koncentrowała się na chłopach, a nie robotnikach [Meredith 2009, s. 37]. W latach 1949-1952 dokonano zatem wielu zmian w nowym państwie chińskim, m.in. znacjonalizowano przemysł, przeprowadzono reformę rolną, dokonano reformy systemu finansowego, wprowadzono nowe prawa gospodarcze. Reformę rolną rozpoczęto w czerwcu 1950 r., co zbiegło się w czasie z wojną koreańską. Oba te wydarzenia spowodowały ogłoszenie przez komunistów potrzeby stworzenia Nowego Człowieka, wrośniętego w nowo powstające komuny rolnicze [Twardy 1973, s. 149].

Wzorując się na rosyjskiej wsi, organizowano spółdzielnie produkcyjne. Doprowadziło to do kolektywizacji rolnictwa. Zabroniono rolnikom posiadania własnej ziemi oraz kupowania i sprzedawania swoich produktów poza plonami, które uzyskali z małych przydomowych poletek. Spowodowało to spadek produkcji żywności w przeciągu kilku lat o 40%. Należy przy tym pamiętać, iż w Chinach wyżywienie całego narodu nastęcza pewne trudności nawet w roku urodzaju, co wynika z tego, iż mieszka tam 22% ludności świata, a do dyspozycji rolników jest tylko 7% światowych zasobów ziemi uprawnej. Kolejne pogorszenie sytuacji w rolnictwie nastąpiło w 1958 r., kiedy zgodnie z planem Mao wiejskie kolektywy połączono w komuny liczące po ok. 10 tys. osób. Partia rządząca mówiła rolnikom, co mają uprawiać, obiecując im w zamian zapewnienie opieki zdrowotnej i troskę o inne potrzeby życiowe. Chłopi musieli wówczas oddawać państwu ok. 1/3 plonów zbóż zebranych przez komunę. Spowodowało to powstanie swoistego podatku w zbożu, który miał być przeznaczony na wyżywienie dla miast, a pozostała część miała służyć jako żywność dla członków komuny [Meredith 2009, s. 37-38].

Punkt kulminacyjny przebudowy gospodarczej Chin miał stanowić tzw. Wielki Skok Naprzód, rozpoczęty wiosną 1958 r. Jego głównym hasłem było: „Trzy lata usilnej pracy – dziesięć tysięcy lat szczęścia” [Głębiński 1974, s. 30]. Nakazano wówczas chłopom oddać wszystko, co mieli, aby różne sprzęty odebrane mieszkańcom bogatszych wiosek rozproszyc w biedniejszych, a następnie przetopić je w przydomowych piecach. Dzięki tysiącom pieców w całym kraju Chiny miały prześcignąć Wielką Brytanię w produkcji stali. Jednakże w tym samym czasie w nie-

których regionach kraju dojrzałe zboże zgniło na polach, ponieważ rolnikom kazano produkować stal i nie było komu zająć się jego zwiezieniem do magazynów [Meredith 2009, s. 39]. Ponadto zmobilizowano miliony ludzi do budowania zapór i dróg, zwiększono wydobywanie w kopalniach, wprowadzono nieznaną technikę uprawiania roli. W ciągu 5 lat Mao chciał zwiększyć produkcję przemysłową 6,5 razy, a rolniczą 2,5 razy. Jednakże w wyniku gospodarczego nowatorstwa komunistycznych władz w latach 1958-1962 produkcja rolna spadła o 28%, natomiast spadek w przemyśle lekkim wynosił 21%, w przemyśle ciężkim zaś 23%. Ponadto polityka Mao doprowadziła do głodu, który spowodował śmierć od 30 do 40 mln ludzi. Szczególnie wysoka śmiertelność występowała w prowincjach, które były wcześniej największymi eksporterami zboża [Zwoliński 2007, s. 36].

Wielki Skok Naprzód został zatrzymany 23 lipca 1959 r. przez Mao Tse-tunga, który przyznał się do odpowiedzialności za spowodowanie chaosu na wielką skalę. Zmieniono radykalnie politykę rolną, pozostawiając komuny, jednakże podstawową jednostką w rolnictwie stała się brygada, która składała się z kilkunastu lub kilkudziesięciu rodzin, czyli praktycznie wieś. Otrzymywały one prawo planowania prac gospodarczych i dokonywania podziału dochodu. Polityka rolna opierała się na zasadzie „trzy swobody i jedno zlecenie”, przez swobody rozumiano działki przyzagrodowe, rynek wiejski i przedsiębiorstwa na własny rozrachunek, a przez zlecenie wyznaczenie określonych zadań produkcyjnych [Głębiński 1974, s. 56-71].

Mao zmarł w 1976 r.; po 27 latach jego rządów Chiny straciły niemal zupełnie znaczenie gospodarcze i stały się gospodarczą ruiną. Wprowadzając egalitaryzm, czyniąc obywateli równymi, jednocześnie skazywano ich na bycie jednym z najbiedniejszych narodów świata. Po zaciętej walce o schedę po Mao przywódcą Chin został Deng Xiaoping [Meredith 2009, s. 40-41].

4. Przebieg i osiągnięcia reform systemu gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej w zwalczaniu ubóstwa mieszkańców wsi od 1978 r.

Deng Xiaoping był inicjatorem radykalnych reform gospodarczych, które przyczyniły się do rozwoju kraju. Jednakże nie udało się uniknąć dysproporcji w rozwoju między wsią a obszarami miejskimi. Proces redukcji biedy na wsi można podzielić na kilka okresów [Legiędź 2008, s. 76]:

- 1978-1985 – zmniejszono liczbę biednych o połowę w wyniku przekształceń w rolnictwie,
- 1985-1993 – stały wzrost gospodarczy oraz działania państwa w celu redukcji biedy spowodowały spadek liczby ubogich o 45 mln,
- 1994-2000 – liczba ubogich spadła o 50 mln i zaczęła utrzymywać się na mniej więcej stałym poziomie.

W pierwszym etapie ograniczenie biedy wynikało przede wszystkim z zastąpienia komun systemem odpowiedzialności gospodarstw oraz z reform w pozarolniczym

czych sektorach gospodarki. W drugiej i trzeciej fazie podkreśla się często znaczenie działań państwa, w tym przypadku programów rozwojowych [Bolesta 2006, s. 71].

Rok 1978 zapoczątkował proces doniosłych zmian w Chinach. Dziesięć lat rewolucji kulturalnej i ponad dwadzieścia lat gospodarki planowej zepchnęło kraj na krawędź upadku. Plan przebudowy gospodarki składał się z trzech elementów: procesu stopniowego otwierania się gospodarki, decentralizacji państwa (własności państwowej i władz lokalnych) oraz modernizacji rolnictwa [Gabryś 1995, s. 25]. Deng Xiaoping, wprowadzając reformy, wychodził z założenia, że Komunistyczna Partia Chin zbyt wysunęła się do przodu w realizacji praw socjalizmu przy skrajnym niedorozwoju bazy ekonomicznej, co stanowiło konsekwencje opóźnień historycznych i półkolonialnej zależności. W czasie kiedy Deng przejął władzę, 80% ludności Chin stanowili wciąż skrajnie ubodzy chłopci mieszkający w skolektywizowanych gospodarstwach rolnych. Państwo Środka było wówczas jednym z najuboższych państw na świecie, albowiem dochód narodowy nie przekraczał 250 USD. Problem stanowiła także dotychczasowa polityka państwa wobec kwestii przyrostu naturalnego. Od 1957 r. liczba ludności Chin wzrosła o ponad 400 mln, co spowodowało poważne problemy gospodarcze związane z zaopatrzeniem kraju w żywność [Wasikan 2010, s. 259].

Reforma rolna, którą zainicjował Deng, nie miała tak dramatycznego charakteru jak wcześniejsze, ale pchnęła chińską gospodarkę planową w kierunku systemu rynkowego. Stopniowo likwidowano komuny ludowe, wprowadzając system *da-bao-gan*, w którym każda rodzina była odpowiedzialna za własną część produkcji wioski. Tego rodzaju system odpowiedzialności produkcyjnej opierał się na umowach, które określały zamierzoną produkcję i należność, jaką miało otrzymać dane gospodarstwo [Fairbank 2003, s. 383]. Część płatności była dokonywana zbożem, a część gotówką. Ponadto popierano produkcję uboczną i dodatkową. Wszystkie nadwyżki mogły być sprzedawane na targowiskach i tym samym przyczyniać się do wzrostu dochodów gospodarstw. Roczne wynagrodzenie rolników zależało zatem od tego, ile wyprodukowali na własnych polach. Ponadto, pracując dla kolektywu, mogli także decydować o tym, co będą uprawiać [Fenby 2009, s. 735].

Ostatecznie zwolniono mieszkańców wsi z obowiązku dostarczania kontyngentu kolektywowi, zastępując go podatkami. Co więcej, państwo zaczęło dotować obszary wiejskie, a wysokość subwencji nawet dwukrotnie przewyższała wartość ściąganych podatków. Jednakże ceny nadal były ustalane przez władzę, ale w latach 1978-1981 ceny produktów rolnych podniesiono o 25%, co przyniosło chłopom spore dochody. Następnie Deng zniósł państwowy monopol na dostawy i sprzedaż produktów rolnych, podnosząc jednocześnie ceny maksymalne większości płodów rolnych. W latach 1978-1984 dochody mieszkańców wsi wzrastały przeciętnie o 15% rocznie, aczkolwiek wciąż żyli za niecałego dolara dziennie, ale było to więcej niż cztery centy dziennie, z których musieli jakoś się wyżywić wcześniej [Meredith 2009, s. 42-43].

Kolejną istotną zmianą było uruchomienie przedsiębiorstw spółdzielczo-zadaniowych na prowincjach, których działalność ograniczono do wytwarzania towarów na potrzeby rolnictwa. Zostały one następnie zastąpione przez przedsiębiorstwa miasteczkowo-wiejskie, które mogły liczyć na ułatwienia i ulgi, takie jak zniesienie ograniczeń geograficznych, które do tej pory uniemożliwiały sprzedaż poza rodzimymi okręgami, zezwolenie na zaciąganie pożyczek w państwowych bankach. Spowodowało to, iż stały się one w krótkim czasie konkurencją dla firm państwowych [Fenby 2009, s. 751], co doprowadziło do szybkiego wzrostu zarówno produkcji rolnej, jak i dochodów na wsi. Co więcej, rozwój tych obszarów pociągnął za sobą konieczność rozbudowy sieci transportowej, niezbędnej do sprawnego przewozu towarów i osób. W rezultacie przełamana została tradycyjna izolacja wsi. Praktykę na rozwijających się obszarach rozpoczynało również wielu młodych lekarzy, nauczycieli czy prawników, co wydatnie przyczyniło się do podniesienia poziomu życia. Jednocześnie wprowadzono swobodę wyboru miejsca zamieszkania, co spowodowało masową emigrację do miast. Zgodnie ze statystykami w latach 1978-1993 prawie 112 mln ludzi z regionów wiejskich przeniosło się do miast w poszukiwaniu pracy, ale osoby te były traktowane jako obywatele drugiej kategorii [Waskan 2010, s. 262].

Jednakże od początku lat 90. do chwili obecnej narastają różnice nie tylko pomiędzy wsią i miastem, ale także regionalne, pomiędzy wschodnią a centralną i zachodnią częścią państwa. Kontrast w rozdziale bogactw uwarunkowany jest przyczynami ekonomicznymi, społecznymi, historycznymi, geograficznymi oraz administracyjnymi. Bogactwo wschodniej części Chin wynika z dobrego usytuowania geograficznego oraz znacznie lepszej infrastruktury. Natomiast zachodnia część kraju uzależniona jest od rolnictwa oraz traktowana jako źródło bogactw naturalnych. Jednakże z powodu warunków klimatycznych i geograficznych obszar ziemi uprawnej jest stosunkowo niewielki. Rolnictwo jest gorzej rozwinięte, a plony z tamtejszych ziem charakteryzują się gorszą jakością [Legiędź 2008, s. 75]. Zaledwie 10% powierzchni Chin stanowią grunty uprawne, kraj dysponuje 7% zasobów użytków rolnych świata przy ponad 1/5 jego ludności. Rezultatem przeludnienia wsi są niewielkie rozmiary gospodarstw chłopskich, skutkiem czego na koniec 2001 r. na głowę przypadało 0,11 ha ziemi uprawnej, czyli mniej niż połowa średniej światowej. Ponadto rolnicy chińscy wciąż pracują na ziemi, która nie jest ich własnością, ale wsi, czyli jest to kolektywistyczna, raczej gminna forma własności [Chow 2002, s. 49].

Zacofanie i tradycjonalizm dotyczą zatem przede wszystkim wsi, którą od lat 90. dzieli coraz większa przepaść od miast o zupełnie innych warunkach życia. Dochody netto na głowę mieszkańca wsi w 1978 r. były 2,57 razy niższe od dochodu mieszkańca miasta. Na początku lat 90. różnice zmalały do 2,2 razy, ale już w 2001 r. mieszkaniec miasta miał średnio dochody niemal 3 razy wyższe niż na wsi. Kilkadziesiąt lat od rozpoczęcia reform różnica zaczęła się pogłębiać. Należy przy tym pamiętać, iż Chiny pozostają wciąż krajem w dużym stopniu wiejskim. W 1949 r. 89,4% ludności żyło na wsi, jeszcze w 1978 r. – 82,08%. Do 2001 r., wraz z gwałtownymi procesami industrializacji i urbanizacji, udział ludności wiejskiej

wprawdzie obniżył się znacznie, do 62,34%, ale wciąż blisko 2/3 ludności utrzymywało się z zajęć wiejskich [*China 2020* 1997, s. 66], natomiast w 2015 r. było to już tylko 44,4% [*The World Factbook* 2017, online].

Z biegiem lat zmniejszały się nakłady na rolnictwo przy jednoczesnym spadku cen na produkty rolne, a wzrosło cen na środki produkcji. Coraz częstsze stawało się więc porzucanie ziemi przez chłopów. Wobec tego produkcja ziarna na osobę od szeregu lat, mimo niezłych zbiorów, nie zwiększa się. Rozwój chińskiej wsi ma jednak swoje naturalne granice. Nawet gdyby władze przeznaczyły bezpośrednio jeszcze większe środki na stymulowanie wzrostu w rolnictwie, nie doprowadzi to do zrównania w poziomie rozwoju i dochodów pomiędzy wsią i miastem. Jedynym sposobem na poprawę sytuacji materialnej większości mieszkańców wsi jest zatem szukanie pracy w innych sektorach gospodarki. W ramach walki z ubóstwem ponad 2 mln najbiedniejszych Chińczyków ma zostać przesiedlonych w 2017 r. z najbardziej zacofanych regionów na obszary z lepszą infrastrukturą. Ten program stanowi element strategii chińskich władz zakładającej wydobycie 10 mln ludzi z ubóstwa do 2020 r. Część mieszkańców z najbiedniejszych regionów wiejskich zostanie przesiedlona na obszary, na których będą mieli zapewnione szkoły, szpitale itp. Inni przeniosą się na tereny z lepszą infrastrukturą drogową i dostępem do wody pitnej.

Należy przy tym pamiętać, iż Chiny w 2016 r. zajmowały pierwsze miejsce w światowym PKB (według rozliczeń tzw. *Purchasing Power Parity*) na poziomie 21,27 trylionów USD, zaraz po nich UE i USA. Co z tego, że chińskie PKB przegania amerykańskie, jeśli średni roczny dochód na głowę to 6767 USD, a w USA wynosi 53 147 USD? Natomiast udział poszczególnych sektorów w PKB kształtował się następująco: 8,6% rolnictwo, 40,7% przemysł oraz 50,7% usługi. Chiny były światowym liderem w produkcji rolnej: ryżu, pszenicy, ziemniaków, kukurydzy, orzeszków ziemnych, herbaty, prosa, jęczmienia, jabłek, bawełny, wieprzowiny oraz ryb. Siłę roboczą stanowiło 805,9 mln osób, w tym 33,6% rolników. Tylko 6,1% z całej liczącej 1 373 541 278 populacji mieszkańców Chin żyje poniżej najniższego poziomu socjalnego. Ponadto ponad 95,1% populacji powyżej piętnastego roku życia posiada zdolność czytania i pisania, z czego 97,5% to mężczyźni i 92,7% kobiety. Chińczycy średnio kształcą się przez okres 13 lat [*The World Factbook* 2017, online].

5. Zakończenie

Kilkadziesiąt lat wprowadzania reform oraz uprawiania polityki otwarcia na zewnątrz przyniosły Chińskiej Republice Ludowej szybki rozwój oraz duże osiągnięcia w różnych dziedzinach. Jednakże porównując PKB Chin, obliczane na głowę jednego mieszkańca, z innymi państwami, pozostają one w gronie państw rozwijających się. Z tego względu proces wprowadzania reform nie jest jeszcze zakończony.

Potężne wyzwania oraz realny punkt startu, w jakim znalazły się Chiny we wczesnej fazie reform, ukazuje, jak Chińczykom, którzy stanowią 1/5 światowej po-

pulacji, udało się zrzucić brzemień ubóstwa w warunkach zacofania ekonomicznego i kulturalnego. Ponadto Chinom udało się wstąpić na drogę modernizacji i przemysłowienia w warunkach niemal całkowitej izolacji międzynarodowej, niedorozwoju gospodarczego z wysoce scentralizowaną planowaną gospodarką i wyłącznie państwową własnością [Tieying 2012, s. 7]. Retrospektywne spojrzenie pokazuje zatem, jak daleko od reszty świata były Chiny i jak długą drogę musiały przebyć, aby ją dogonić. Reformy systemu produkcji rolniczej i przemysłowej doprowadziły do nadzwyczajnego rozwoju gospodarczego. Chiński produkt krajowy brutto od lat 80. XX w. rósł średnio o około 10% rocznie, a znaczący wzrost wydajności pracy wpłynął na wzrost siły nabywczej pieniądza, co przyczyniło się do zdecydowanego zmniejszenia ubóstwa.

Przed władzami Chin stoi jednak zadanie zmniejszenia dramatycznych różnic w dochodach i poziomie życia ludności miejskiej i wiejskiej. Najpoważniejszym problemem jest bowiem rozwarstwienie społeczne i nierównomierny rozwój. Różnice w dochodach mają charakter nie tylko społeczny, ale również regionalny. Największym paradoksem jest jednak to, że także wieś się rozwija, i to całkiem szybko, jednak za wolno w stosunku do miast. Problem ten dojrzewał od wielu lat, więc nie może być już dłużej ignorowany.

Literatura

- Becla A., 2010, *Przewyciężanie ubóstwa jako problem globalny. Pułapka zadłużenia*, [w:] *Ekonomia rozwoju*, [red.] B. Fiedor, K. Kociszewski, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Bolesta A., 2006, *Chiny w okresie transformacji*, Dialog, Warszawa.
- China 2020: Development Challenges in the New Century*, 1997, The World Bank, Washington D.C.
- Chow G.C., 2002, *China's Economic Transformation*, Blackwell Publishing, Malden.
- Fairbank J.K., 2003, *Historia Chin: nowe spojrzenie*, Wydawnictwo Marabut, Gdańsk.
- Fenby J., 2009, *Chiny: upadek i narodziny wielkiej potęgi*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Gabryś L., 1995, *Przemiany w gospodarce Chin – strategia i polityka rządu Deng Xiaopinga*, [w:] *Strategie rozwojowe i polityka przemysłowa wybranych krajów Azji i Ameryki Łacińskiej*, [red.] J. Żabińska, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice.
- Galbraith J.K., 1987, *Istota masowego ubóstwa*, PWN, Warszawa.
- Global Monitoring Report 2015/2016. Development Goals in an Era of Demographic Change*, 2016, The World Bank and The International Monetary Fund, Washington.
- Głąbiński S., 1974, *Mao i inni*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Kośny M., 2013, *Determinanty bezpieczeństwa ekonomicznego rodzin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Landes D.S., 2010, *Bogactwo i nędza narodów*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa.
- Legiędź T., 2008, *Przemiany instytucjonalnej wsi w Chińskiej Republice Ludowej po 1978 roku*, [w:] *Wieś i Rolnictwo*, nr 4(141).
- Meredith R., 2009, *Chiny i Indie. Supermocarstwa XXI wieku*, Media Lazar, Warszawa.

- Niemczyńska A., 2010, *Chińskie metamorfozy – tradycja a rewolucje*, [w:] *Chiny supermocarstwem XXI wieku? Rozważania na temat polityki i gospodarki Państwa Środka*, [red.] J. Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Panek T., 2008, *Ubóstwo i nierówności: dylematy pomiaru*, [w:] *Statystyka społeczna – dokonania, szanse, perspektywy*, GUS, Warszawa.
- Rajnehma M., 2007, *Bieda*, Dialogi o Rozwoju, nr 1.
- The World Factbook* [online], <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.
- Tieying L., 2012, *Przedmowa* [w:] *Reformując Chiny. Doświadczenia i wnioski*, [red.] Z. Dongtao, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Townsend P., 1979, *Poverty in the United Kingdom*, Penguin Books, Harmondsworth.
- Twardy T., 1973, *Rodowód maoizmu*, [w:] *Maoizm*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Waskan M., 2010, *Wizja „socjalistycznej” modernizacji Chin według Deng Xiaopinga 1978-1989*, [w:] *Chiny supermocarstwem XXI wieku? Rozważania na temat polityki i gospodarki Państwa Środka*, [red.] J. Marszałek-Kawa, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Wiktor Z., 2008, *Chiny na drodze socjalistycznej modernizacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Zwoliński A., 2007, *Chiny – historia, teraźniejszość*, Wydawnictwo WAM, Kraków.